

TREBALL FINAL DE GRAU

MEMÒRIA

GRAU EN DRET

CURS 2017-18

**(Desigualtat de gènere dins els centres
penitenciaris)**

Autor/a: Anna Seuma Guardia

Tutor/a: Maria Dolors Toldrà Roca

Data: 30-05-2018

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Declaro que sóc l'autor/autora d'aquest treball. El seu contingut és original i totes les fonts utilitzades han estat degudament citades sense incórrer en frau o plagi.

En cas contrari, conec i accepto les mesures disciplinàries o sancionadores que corresponguin d'acord amb la normativa aplicable.

Lleida, a 30 d'abril de 2018

Signatura:

RESUM

En aquest treball, podem veure que les diferències i les desigualtats entre els homes i les dones dins les institucions penitenciàries.

Les institucions penitenciàries estan pensades per la població masculina, on se segueix un rol patriarcal, és un factor a tenir en compte al afirmar que les dones no estan en igualtat de condicions dins els centres penitenciaris.

Aquest fet provoca diverses desigualtats i discriminacions envers el sector femení, això ho podem veure en els drets i deures de les internes, en les instal·lacions on compleixen condemna, en els programes de tractament i de reinserció en la societat i també en la manera que la societat veu i tracta a les recluses que compleixen condemna i a les que ja han quedat en llibertat.

Veurem que el dret penitenciari és un àmbit on continua havent-hi molta desigualtat de gènere, en que es castiga més a les dones que han estat recluses que als homes. Aquest fet es degut a un problema en la societat, ja que no ha avançat, s'ha quedat antiquada, en aquest sentit.

A les dones se les castiga doblement, pel fet d'haver comés un delicte i per sortir-se del rol femení que la societat li ha atorgat.

Una dona delinqüent està més mal considerada que un home delinqüent, degut al rol que se li assigna a la dona de bona mare i bona esposa.

PARAULES CLAU

Sistema patriarcal

Discriminació de gènere

Reinserció social

Desigualtats

Centres penitenciaris

Víctimes de tracta

FDE

ÍNDEX O SUMARI

1. Marc normatiu	7
2. Les dones en els centres penitenciaris.....	14
3. Els centres penitenciaris de dones i la seva història.....	17
4. Perfil d'interns. Especial referència al sector femení.....	25
5. Drets i deures dels interns.	34
5.1. Drets especials de les internes	36
6. Programes de reinserció. Especial referència al sector femení.	37

INTRODUCCIÓ

La meva inquietud en la desigualtat de les dones en la societat i en el dret penitenciari, m'ha dut a escollir el tema de la desigualtat en els centres penitenciaris. No hi ha massa estudis realitzats sobre aquest tema, per aquest motiu, crec que és un tema que s'ha intentat ocultar en el nostre estat, ja que durant la seva història hi ha hagut molta desigualtat de gènere i no ha interessat estudiar-ho ni ficar-hi solució.

El major problema en l'àmbit del dret penitenciari és que el sistema penitenciari durant la seva història i avui en dia, està enfocat al sector masculí, i s'ha deixat de banda el sector femení. Això provoca que al sector femení se li apliqui el mateix sistema sense dur a terme cap canvi per adequar-lo a les necessitats de les recluses femenines.

En aquest treball analitzarem la història i l'evolució dels centres penitenciaris femenins, veurem que des de sempre els centres penitenciaris han seguit un rol patriarcal, seguidament analitzarem els perfils dels interns i observarem les diferències entre el sector masculí i el sector femení a Catalunya. També analitzarem els drets i deures dels reclusos en els centres penitenciaris. I per últim veurem si els programes de reinserció en la societat són prou eficients en el sector femení.

COS DEL TREBALL

1. Marc normatiu

Per dur a terme aquest treball he estudiat les normatives penitenciàries. Aquestes són la Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària, el Real Decret 190/1996, de 9 de febrer, per el que s'aprova el Reglament Penitenciari i també el Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'Organització i Funcionament dels Serveis d'Execució Penal a Catalunya.

Un dels articles més importants en l'àmbit penitenciari és l'article 25.2 de la Constitució Espanyola, on regula que la finalitat de les penes privatives de llibertat és la reeducació i la reinserció social. Que per dur aquesta finalitat, no es poden vulnerar els drets fonamentals de les persones que estan privades de llibertat.

Per tant veiem, que la finalitat de les penes privatives de llibertat no és sancionadora ni punitiva sinó que és de reinserció en la societat.

«Artículo 25.2. Las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados. El condenado a pena de prisión que estuviere cumpliendo la misma gozará de los derechos fundamentales de este Capítulo, a excepción de los que se vean expresamente limitados por el contenido del fallo condenatorio, el sentido de la pena y la ley penitenciaria. En todo caso, tendrá derecho a un trabajo remunerado y a los beneficios correspondientes de la Seguridad Social, así como al acceso a la cultura y al desarrollo integral de su personalidad.»

També veiem regulada aquesta finalitat re educadora i de reinserció social en l'article 59 de la Llei Orgànica General Penitenciària i en l'article 2 del Reglament Penitenciari.

«Artículo cincuenta y nueve.

Uno. El tratamiento penitenciario consiste en el conjunto de actividades directamente dirigidas a la consecución de la reeducación y reinserción social de los penados.

Dos. El tratamiento pretende hacer del interno una persona con la intención y la capacidad de vivir respetando la Ley penal, así como de subvenir a sus necesidades. A tal fin, se procurará, en la medida de lo posible, desarrollar en

ellos una actitud de respeto a sí mismos y de responsabilidad individual y social con respecto a su familia, al prójimo y a la sociedad en general.»

«Artículo 2. Fines de la actividad penitenciaria.

La actividad penitenciaria tiene como fin primordial la reeducación y reinserción social de los sentenciados a penas y medidas de seguridad privativas de libertad, así como la retención y custodia de los detenidos, presos y penados y la asistencia social de los internos, liberados y de sus familiares.»

Seguidament passem a analitzar la Llei Orgànica General Penitenciària.

En aquesta llei, podem veure que teòricament les dones i els homes reclusos són tractats de la mateixa manera, sense ser discriminats, això ens ho diu l'article 3 LOGP:

«Artículo tercero.

La actividad penitenciaria se ejercerá respetando, en todo caso, la personalidad humana de los reclusos y los derechos e intereses jurídicos de los mismos no afectados por la condena, sin establecerse diferencia alguna por razón de raza, opiniones políticas, creencias religiosas, condición social o cualesquiera otras circunstancias de análoga naturaleza.»

En l'article 8 LOGP ens diu que les dones estaran recloses en mòduls en centres penitenciaris d'homes quan no hi hagi un centre penitenciari especial per dones. Aquests mòduls de dones estaran separats dels mòduls d'homes i tindran una organització i un règim propis.

L'article 9 LOGP, també regula que els establiments dels centres penitenciaris s'organitzaran separatament per homes i per dones.

Com ja veurem més endavant, així seran la majoria de casos degut a l'escàs nombre de centres penitenciaris especials per dones.

«Artículo octavo.

Uno. Los establecimientos de preventivos son centros destinados a la retención y custodia de detenidos y presos. También podrán cumplirse penas y medidas penales privativas de libertad cuando el internamiento efectivo pendiente no exceda de seis meses.

Dos. En cada provincia podrá existir más de un establecimiento de esta naturaleza.

Tres. Cuando no existan establecimientos de preventivos para mujeres y jóvenes, ocuparán en los de hombres departamentos que constituyan unidades con absoluta separación y con organización y régimen propios.»

«Artículo noveno.

Uno. Los establecimientos de cumplimiento son centros destinados a la ejecución de las penas privativas de libertad. Se organizarán separadamente para hombres y mujeres y serán de dos tipos: de régimen ordinario y abierto.

Dos. Los jóvenes deberán cumplir separadamente de los adultos en establecimientos distintos o, en todo caso, en departamentos separados. A los efectos de esta Ley, se entiende por jóvenes las personas de uno u otro sexo que no hayan cumplido los veintiún años. Excepcionalmente, y teniendo en cuenta la personalidad del interno, podrán permanecer en centros destinados a jóvenes quienes, habiendo cumplido veintiún años, no hayan alcanzado los veinticinco.»

En l'article 16 de la LOPG veiem que homes i dones han d'estar separats dins els centres penitenciaris menys en un casos reglamentaris. Aquest seria quan estan interns en una Unitat Familiar mixta, com veurem més endavant.

«Artículo dieciséis.

Cualquiera que sea el centro en el que tenga lugar el ingreso, se procederá, de manera inmediata, a una completa separación, teniendo en cuenta el sexo, emotividad, edad, antecedentes, estado físico y mental y, respecto de los penados, las exigencias del tratamiento.

En consecuencia:

- a) Los hombres y las mujeres deberán estar separados, salvo en los supuestos excepcionales que reglamentariamente se determinen.*
- b) Los detenidos y presos estarán separados de los condenados y, en ambos casos, los primarios de los reincidentes.*
- c) Los jóvenes, sean detenidos, presos o penados, estarán separados de los adultos en las condiciones que se determinen reglamentariamente.*
- d) Los que presenten enfermedad o deficiencias físicas o mentales estarán separados de los que puedan seguir el régimen normal del establecimiento.*

e) Los detenidos y presos por delitos dolosos estarán separados de los que estén por delitos de imprudencia.»

En l'article 27 LOPG veiem el dret dels interns a treballar. Aquest treball ha de ser per la formació professional, dedicat a l'estudi o la formació acadèmica, de producció de regim laboral, etc. El treball realitzat pels interns ha de formar part del tractament de reinserció social.

«Artículo veintisiete.

Uno. El trabajo que realicen los internos, dentro o fuera de los establecimientos, estará comprendido en alguna de las siguientes modalidades:

- a) Las de formación profesional, a las que la administración dará carácter preferente.*
- b) Las dedicadas al estudio y formación académica.*
- c) Las de producción de régimen laboral o mediante fórmulas cooperativas o similares de acuerdo con la legislación vigente.*
- d) Las ocupacionales que formen parte de un tratamiento.*
- e) Las prestaciones personales en servicios auxiliares comunes del establecimiento.*
- f) Las artesanales, intelectuales y artísticas.*

Dos. Todo trabajo directamente productivo que realicen los internos será remunerado y se desarrollará en las condiciones de seguridad e higiene establecidas en la legislación vigente»

En l'article 29 LOPG veiem que hi ha casos en que els interns queden exceptuats del dret a treballar. Un d'aquests casos són les dones embarassades, aquestes queden exceptuades de treballar durant 16 setmanes consecutives, i si es tracta de part múltiple seran 18 setmanes. La interna podrà repartir-se el temps de la manera que desitgi, sempre que 6 setmanes siguin immediatament posteriors al part. S'equipara a la suspensió per maternitat regulada a l'Estatut dels Treballadors.

«Artículo veintinueve.

Uno. Todos los penados tendrán obligación de trabajar conforme a sus aptitudes físicas y mentales.

Quedarán exceptuados de esta obligación, sin perjuicio de poder disfrutar, en su caso, de los beneficios penitenciarios:

- a) Los sometidos a tratamiento médico por causas de accidente o enfermedad hasta que sean dados de alta.*
- b) Los que padezcan incapacidad permanente para toda clase de trabajos.*
- c) Los mayores de sesenta y cinco años.*
- d) Los perceptores de prestaciones por jubilación.*
- e) Las mujeres embarazadas durante dieciséis semanas ininterrumpidas ampliables por parto múltiple hasta dieciocho semanas. El período de excepción se distribuirá a opción de la interesada siempre que seis semanas sean inmediatamente posteriores al parto.»*

L'article 38 LOGP regula especialitats en el cas dels mòduls de dones. En aquests hi ha d'haver una dependència amb material d'obstetrícia necessari per al tractament d'internes embarassades i per les que acaben de donar a llum. També hi ha d'haver el material necessari per poder atendre parts d'urgència. En els mòduls de dones se'ls facilitaran els articles necessaris per la higiene íntima.

Estableix el dret de les mares, que com veurem més endavant, podran estar amb els seus fills sempre que no hagin complert els 3 anys sempre que acreditin la seva filiació. Quan hi hagi internes amb fills dins el centre, hi haurà un local habilitat com a guarderia infantil. I estableix que per als menors de 10 anys s'establirà un regim específic de visites

«Artículo treinta y ocho.

Uno. En los establecimientos o departamentos para mujeres existirá una dependencia dotada del material de obstetricia necesario para el tratamiento de las internas embarazadas y de las que acaben de dar a luz y se encuentren convalecientes, así como para atender aquellos partos cuya urgencia no permita que se realicen en hospitales civiles.

Dos. Las internas podrán tener en su compañía a los hijos que no hayan alcanzado los tres años de edad, siempre que acrediten debidamente su filiación. En aquellos centros donde se encuentren ingresadas internas con hijos existirá un local habilitado para guardería infantil.

La Administración penitenciaria celebrará los convenios precisos con entidades públicas y privadas con el fin de potenciar al máximo el desarrollo de la relación materno-filial y de la formación de la personalidad del niño dentro de la especial

circunstancia determinada por el cumplimiento por la madre de la pena privativa de libertad.

Tres. Reglamentariamente se establecerá un régimen específico de visitas para los menores que no superen los diez años y no convivan con la madre en el centro penitenciario. Estas visitas se realizarán sin restricciones de ningún tipo en cuanto a frecuencia e intimidad y su duración y horario se ajustará a la organización regimental de los establecimientos.

Cuatro. En los establecimientos de mujeres se facilitará a las internas los artículos necesarios de uso normal para la higiene íntima»

Una altra especialitat que s'aplica a els dones, és la de l'article 43 LOPG. En aquest article es regula que no es podrà aplicar la sanció d'aïllament a les dones embarassades ni a les dones fins 6 mesos després d'haver donat a llum. Tampoc a les mares lactants ni a les que tinguessin fills amb elles.

«Artículo cuarenta y tres.

Uno. La sanción de aislamiento se cumplirá con informe del médico del establecimiento, quien vigilará diariamente al interno mientras permanezca en esa situación, informando al director sobre su estado de salud física y mental y, en su caso, sobre la necesidad de suspender o modificar la sanción impuesta.

Dos. En los casos de enfermedad del sancionado, y siempre que las circunstancias lo aconsejen, se suspenderá la efectividad de la sanción que consista en internamiento en celda de aislamiento, hasta que el interno sea dado de alta o el correspondiente órgano colegiado lo estime oportuno, respectivamente.

Tres. No se aplicará esta sanción a las mujeres gestantes y las mujeres hasta seis meses después de la terminación del embarazo, a las madres lactantes y a las que tuvieran hijos consigo.

Cuatro. El aislamiento se cumplirá en el compartimento que habitualmente ocupe el interno, y en los supuestos de que lo comparta con otros o por su propia seguridad o por el buen orden del establecimiento, pasará a uno individual de semejantes medidas y condiciones.»

També vull mencionar el Programa d'Accions per la Igualtat entre homes i dones en l'àmbit penitenciari, aprovat a l'abril del 2009.¹ En aquest, s'hi recullen un conjunt de mesures que intenten pal·liar la situació de desigualtat i discriminació de les dones en els centres penitenciaris.

Aquest programa intenta millorar la situació de les dones recluses a través de diferents actuacions:

- Actuacions a nivell organitzatiu. Es crea una estructura orgànica i funcional que impulsi, examini i avaluï l'impacte del programa d'accions per la igualtat, la investigació sobre la situació de les dones preses i la proposta de canvis legals que profunditzin en la igualtat de gènere.
- Observatori permanent per l'erradicació de factors de discriminació basats en el gènere en el que es contempla l'elaboració de mètodes d'anàlisi de gestió que permetin avaluar periòdicament les condicions en que es desenvolupa l'execució penitenciària de les dones, l'elaboració d'un pla integral d'adequació de les estructures arquitectòniques destinades a les dones.
- Atenció integral a les necessitats de les dones empresonades i excarcerades on es recull el disseny d'un protocol d'acollida immediat per l'atenció de problemàtiques identificades en l'ingrés, actuacions de restauració del entorn familiar, foment de la salut, plans d'integració escolar i formativa, plans d'integració cultural, esportiva i d'oci, i atenció a la maternitat en els centres penitenciaris.
- Plans per afavorir l'erradicació de violència de gènere, àmbit que recull la posada en marxa de programes específics per dones víctimes de violència de gènere.

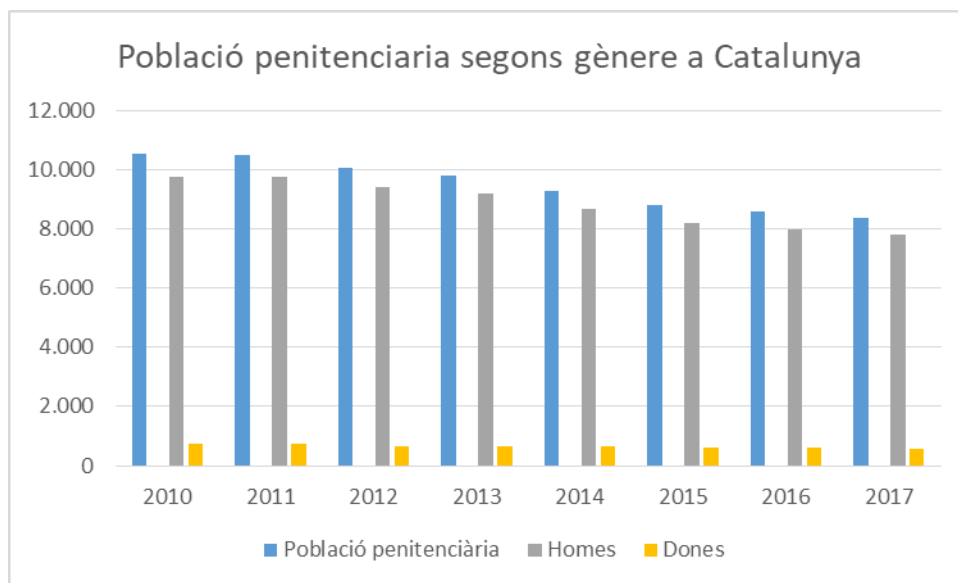
¹ Penitenciarias, Ministerio de Interior. Secretaria General de Instituciones. n.d. "Programa de Acciones Para La Igualdad Entre Mujeres y Hombres En El Ámbito Penitenciario."

2. Les dones en els centres penitenciaris

En l'actualitat la població femenina en els centres penitenciaris és molt més baixa que la població masculina, com indiquen les dades que estudiarem.

En la següent gràfica sobre població penitenciària a Catalunya podem observar que des del 2010 al 2017 el nombre de reclusos masculins i femenins ha anat disminuint.

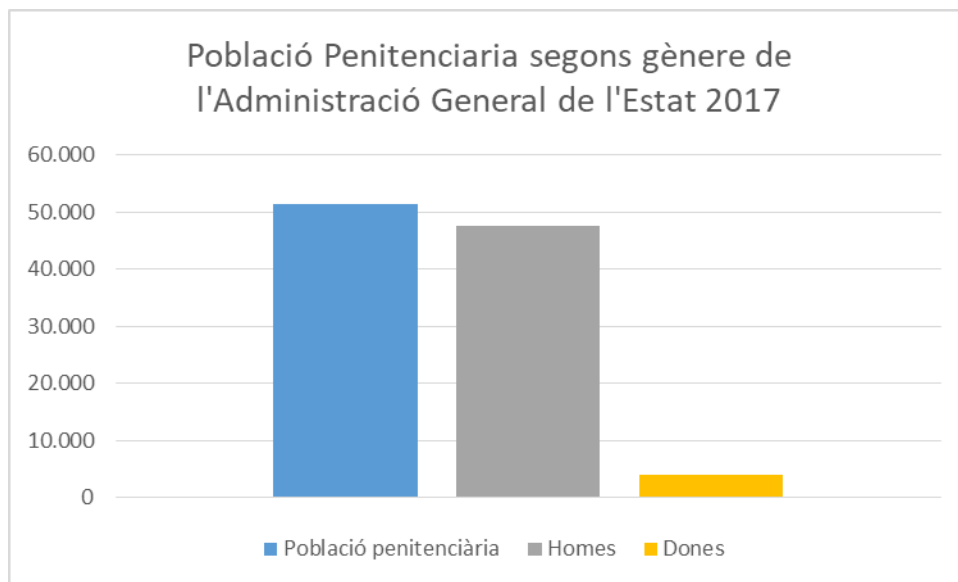
La relació de reclusos homes i dones s'ha anat mantenint durant els anys. A l'any 2010 la població masculina era del 92'88% i la femenina era del 7'12%. Al 2017 la masculina és el 93'2% i la femenina és el 6'8%. Tot i que s'ha disminuït el nombre de presos del 2010 al 2017, s'ha mantingut la relació entre reclusos masculins i femenins.

Font: Departament de justícia de Catalunya. (5-4-2018)

El fet que hi hagi molts menys reclusos femenins que masculins fa que les desigualtats encara siguin majors, ja que com que hi ha un nombre tant baix de recluses creuen que no fa falta que s'adapti la normativa, ni els tractaments, ni els programes de reinserció per a que siguin més adequats per les dones, ja que són una minoria dins dels centres penitenciaris.

En la següent gràfica sobre població penitenciària que depèn de l'Administració General de l'Estat del 2017 podem observar que a l'igual que a Catalunya, la població femenina és molt més inferior. La població masculina és de 92'4% i la femenina és del 7'6%.

Font: Secretaria General d'Institucions Penitenciàries (5-4-2018)

La baixa població femenina en comparació amb la població masculina reclusa, no és un fet aïllat a Catalunya, sinó que és un fet a nivell estatal.

Per aquesta raó, encara té més sentit la idea que l'Estat hauria d'adequar la normativa penitenciària al sector femení. Si bé, s'ha regulat especialment el compliment de la dona que és mare, caldria anar més enllà regulant el que fa referència a totes les dones, tant les que són mares com les que no ho són.

També s'ha de destacar el baix nombre de presons exclusivament per dones que tenim a l'Estat espanyol, 4 presons de dones i més de 70 presons d'homes. Per aquest motiu, les dones preses es distribueixen en tres tipus de dependències molt diferents entre sí. D'aquesta manera hem de distingir entre: petits mòduls situats a l'interior de les presons d'homes, petites presons de dones dins de grans complexes penitenciaris d'homes (denominats macro presons) o centres penitenciaris únicament de dones.

En l'actualitat només existeixen quatre centres penitenciaris únicament de dones: Centre Penitenciari de Dones de Barcelona, Alcalá de Guadaira (Sevilla), Brieva (Àvila) i Madrid I Mujeres, més coneguda com Alcalá Meco.

Un altre dels aspectes que afavoreix la desigualtat, és la major dispersió geogràfica d'aquests centres, perquè obliga en moltes ocasions a complir condemna en llocs allunyats de la ciutat d'origen de la dona penada, que té conseqüències negatives en relació amb el manteniment de vincles familiars i socials. Als familiars els és més difícil anar a visitar a les recluses, ja que els comporta invertir més temps i més diners en les visites. És molt important en el cas de les mares amb fills de més de 3 anys, els quals ja no poden estar amb ella interns dins la presó, en conseqüència dificulta la relació materna-filial de les recluses amb els seus fills.

En els centres de dones ubicats a l'interior de les presons d'homes, hi ha molts més inconvenients i problemes que als centres penitenciaris on únicament s'allotgen dones, per diverses raons:

- En primer lloc, es disposa de menys espai per realitzar activitats o programes específics de tractament, perquè els departaments de dones estan situats inicialment en llocs concebuts per recloure solament a la població masculina. Aquests recintes, en realitat, són com una espècie d'afegits, ocupen un espai molt reduït de tota l'estructura principal de la presó i, com a conseqüència, té, generalment, unes condicions d'habitabilitat molt pitjors, en molts casos se'ls destina en els edificis més antics amb instal·lacions molt precàries i deficientes.
- En segon lloc, es destinen menys recursos econòmics, materials i/o personals per les dones preses, el qual comporta menys possibilitats de tractament, menys tallers productius, menys activitats culturals i recreatives, entre d'altres, ja que únicament existeix un sol director i com la població masculina és la majoritària s'acaba prioritant les necessitats d'aquest col·lectiu.
- I per últim, no s'adapten a les necessitats que puguin tenir les dones, particularment, si són mares o tenen als seus fills/es amb elles a les presons. En el cas de què els departaments sí que alberguin a mares preses amb els seus fills es veuen obligats a conviure amb les mateixes condicions que les seves mares i en el mateix espai que la resta de dones empresonades.

També és important mencionar l'escàs nombre d'Unitats de mares. Aquestes unitats estan en un mòdul apartat de la resta, dins de les macro presons. Aquestes, faciliten a les mares poder estar a les presons amb els seus fills de fins a 3 anys, amb totes les necessitats d'aquests menors cobertes.

Per altra banda, existeix una Unitat Familiar-mixta al centre penitenciari d'Aranjuez, sent única a Espanya, es caracteritza per ser un mòdul familiar, per parelles on ambdós compleixen condemna i comparteixen l'internament amb els seus fills menors de 3 anys, permet conservar l'estructura familiar.

3. Els centres penitenciaris de dones i la seva història

L'evolució de les institucions penitenciàries per dones ha estat molt lenta i difícil, degut a la societat patriarcal del nostre país, on a les dones se les ha castigat doblement. Són castigades pel delictes que han comés, per l'acte il·lícit, i per separar-se del rol de bona mare i bona esposa que la societat entén com a correcte. La dona presa era considerada com una dona transgressora no només de les lleis penals, sinó també de les normes socials que regulen com s'ha de comportar pel fet de ser dona.²

El professor García Valdés diferencia tres etapes en la història i en l'evolució de les presons per a dones. Aquestes són: la religiosa., la judicial i la penitenciària.³

- L'etapa religiosa s'inicia amb l'obra de Sor Magdalena de San Jerónimo, "Obrecilla". Aquesta època es caracteritza per unes normes molt estrictes, per la severitat i el rigor. L'obra de Sor Magdalena és: "Razón y forma de la Galera y Casa Real, que el rey, nuestro señor, manda hacer en estos reinos, para castigo de las mujeres vagantes, y ladronas, alcahuetas, hechiceras, y otras semejantes"

---

² Jiménez Estacio, María del Mar. 2014. "Los Orígenes de Las Cárceles de Mujeres En España: Las Galeras."

³ Valdés García, Carlos. 1999. "Las 'Casas de Corrección' de Mujeres." In *El Nuevo Código Penal: Presupuestos y Fundamentos*, 587–92. Editorial Comares.

- L'etapa judicial comença a finals del segle XVIII amb l'ordenança de Luis Marcelino Pereyra. Es caracteritza perquè el tancament precisa la comissió d'un delictes.
- L'etapa penitenciària comença en el segle XIX on es produeix encarcerament legal i el règim penitenciari d'avui en dia.

Les institucions penitenciàries de dones tenen el seu origen al segle XVII amb les Galeres o Casa-Galera. Eren les primeres presons de dones com institucions independents, però paral·leles a les galeres d'homes.

Les Galeres van sorgir com una reacció punitiva i correccional, que intentava apartar de la societat a les dones que anaven en contra dels cànons morals de l'època. Es tancava a les dones amb la finalitat de prevenció i de càstig, i també amb la finalitat de corregir la naturalesa viciada de la dona. Es tractava de la privació de llibertat en un espai públic, apartat de la societat.

Les Cases-Galeres, estaven inspirades en les Casses de Penedides que es van fundar a la segona meitat del segle XVI a Roma per Sant Ignasi de Loyola.

Aquestes, van sorgir amb la idea de que les dones perdudes o de mala vida, necessitaven ser recollides i se les havia de tancar per donar-los la possibilitat d'aprendre un ofici per poder dur a terme una vida honesta.

Amb aquesta finalitat de correcció, no sancionadora ni punitiva, la Madre Magdalena de Sant Jerónimo va crear les primeres Cases-Galera. La primera Galera que va fundar, va ser a Valladolid.

La raó per la qual sor Magdalena de Sant Jerónimo va idear les Cases-Galera era que les dones desviades ocasionaven danys en la societat, per aquest motiu es necessitava una actuació urgent que solucionés els desordres que aquestes dones podien causar amb el seu comportament. El seu objectiu era reformador i corrector.

Les Galeres més importants que es van fundar van ser les de Valladolid, Madrid i València.

Els objectius de les Galeres segueixen un ordre religiós, polític i social d'acord amb l'ideal de la contrareforma de l'època. Aquests objectius eren: evitar el desvio, el

desordre, la depravació i el pecat, reconduir la vida de dones depravades, ocioses i delinqüents i educar-les en una vida millor per elles i per la societat.

Se les tancava per castigar-les pel seu mal comportament i per reformar la seva condició de “dona desviada” del camí que la moral cristiana establia com el camí correcte.⁴

Segons la “Obrecilla” de Sor Magdalena, les dones que ingressaven en els Cases-Galera eren:⁵ vagabundes, malaltes que podien contagiar als homes, captaires, enganyadores, alcavota i dones de servei de males costums.

Les Cases-Galera eren edificis tancats sense finestres i sense cap mirador, segons deia Sor Magdalena en la seva obra. Aquestes, tenien una sala que era el dormitori, una altra sala per dur a terme les “labores”, dos estances: un era per la despesa i l’altre per la presó secreta en la qual eren castigades les rebels incorregibles, també disposava d’una capella on es feia missa.

Un cop les dones entraven en les Cases-Galeres, s’havien de desfer de tota la seva roba i també se’ls rapava el cabell.

«El vestido ha de ser una sola escofia de anjeo o un lienzo grueso; el vestido, una camisa de anjeo gordo y una basquiña y sayuelo alto de paño basto aburielado, y una santimbarca colorada o amarilla, o como la ciudad o villa lo ordenare, el calzado, unos zapatos de vaca o carnero abrochados» (Jiménez Estacio 2014)

Dins les Galeres les dones estaven tot el dia ocupades i a més a més, amb els seus treballs havien d’ajudar a les despeses de la Galera.

Les dones preses eren vigilades contínuament, a les persones que se n’encarregaven se’ls permetia l’excés en els càstigs. Quan s’incomplia una norma, els càstigs eren molt durs.

---

⁴ Almeda, Elisabet. 2005. “Pasado y Presente de Las Cárceles Femeninas En España.” *Sociológica* 6: 75–106.

⁵ SAN JERÓNIMO, Magdalena de. (Carcelista) - VALLE DE LA CERDA, Teresa (Encarcelada). 2001. *CÁRCELES Y MUJERES EN EL SIGLO XVII. Razón y Forma de La Galera Proceso Inquisitorial de San Plácido*. Editorial Castalia.

«En las Galeras habrá todo género de prisiones, cadenas, esposas y grillos; y mordazas, cepos y disciplinas de toda hechura, de cordeles y hierro, que de sólo ver estos instrumentos se atemoricen y espanten, porque como ésta ha de ser como una cárcel muy penosa, conviene que haya grande rigor». (Jiménez Estacio 2014)

«El alcalde y las demás personas a cuyo cargo está el gobierno de la Galera, han de procurar tener a raya estas mujeres, si quieren valerse con ellas, y así, si blasfemaren o juraren, póngalas una mordaza en la lengua; si alguna estuviere furiosa, échenla una cadena; si se quisiera alguna salir, échenla algunos grillos y póngala de pies de cabeza en el cepo, y así amansarán, y dándolas muy buenas disciplinas delante de las otras, éstas quedarán castigadas y las otras escarmentadas en cabeza ajena y temerán otro tanto». (Jiménez Estacio 2014)

Els resultats obtinguts amb la creació de les Galeres no van ser els esperats per Sor Magdalena de Sant Jerónimo. El fet de tancar a determinades dones a les Galeres no va disminuir el nombre de delictes, ni la prostitució, ni la immoralitat, en algunes ciutats fins i tot, es va agreujar. No es complia l'objectiu de reinserció social i reeducació de les Galeres, ja que un cop quedaven en llibertat es trobaven en les mateixes causes econòmiques i socials que tenien abans d'entrar en els Galeres.

Les dones vagabundes, delinqüents, pobres que tenien fills anaven a les Cases de Misericòrdia. Aquestes, juntament amb les Galeres, van representar les institucions més importants de reclusió i assistència per les dones considerades desviades.

La gran majoria de persones recluses en aquestes cases eren dones, tot i que en algun cas també s'hi recloïa alguns homes, però eren casos excepcionals ja que el més comú, en el cas dels homes era treballar en les obres públiques, servir a l'exercit o a la marina.⁶ Aquestes Cases de Misericòrdia van ser creades a finals del segle XVI per solucionar el problema de l'alt nombre de pobres i vagabundes que hi havia en les ciutats d'aquella època. L'objectiu d'aquestes cases era corregir i transformar la conducta de les persones desviades.

---

⁶ Almeda, Elisabet. 2005. "Pasado y Presente de Las Cárceles Femeninas En España." *Sociológica* 6: 75–106.

Les Cases de Misericòrdia complien varies funcions:

- Funció assistencial: acollida dels necessitats sense cap distinció ni de sexe ni d'edat.
- Funció punitiva: disciplina i càstig per als reclusos.
- Funció econòmica: els reclusos treballaven per l'autoconsum i el manteniment de les cases, així com també comercialitzaven els materials manufacturats que produïen.
- Funció política: permetia disminuir els conflictes socials.

Amb la Revolució Industrial i els conflictes socials, va aparèixer la Il·lustració. Era un pensament que criticava i lluitava per la necessitat de reformar les institucions socials i polítiques d'aquella època.

Durant aquest temps es van crear codis penals, els quals tipificaven delictes amb les penes corresponents, aquestes havien de ser proporcionals a la gravetat del delicte.

En aquests codis penals la pena principal era la pena privativa de llibertat.

Al llarg del segle XVIII les Cases de Misericòrdia i les Cases Galera passen a denominar-se Cases de Correcció. Es regien per l'Ordenança de 1834 i pel Codi Penal de 1822, segons aquestes normatives, les Cases de Correcció eren la pena que havia d'aplicar-se en el cas de les dones i els menors d'edat. La dona era equiparada als menors d'edat.

Les Cases de Correcció al igual que les Cases de Misericòrdia i les Galeres pretenien apartar de la societat les dones considerades desviades i corregir-les a través d'una disciplina de treball i de pràctiques religioses.

Al 1931 es proclama la II República, llavors Victoria Kent es nomena Directora General de presons, ella duu a terme una important reforma del sistema penitenciari. Suprimeix les cel·les de càstig, les cadenes i permet la possibilitat de que els reclusos puguin accedir als permisos i a les visites íntimes dels familiars, entre altres millores.

Una de les seves prioritats va ser apartar el personal penitenciari corrupte i incompetent que hi havia fins llavors en la vigilància i el tractament en els centres penitenciaris, aquests eren militars i religiosos. Va fundar l'Institut d'Estudis Penals, amb la finalitat de formar i preparar els nous funcionaris penitenciaris, els quals substituirien al anteriors.

Volia inculcar els principis de les teories positivistes de tractament i avaluació científica i inculcar l'únic objectiu de la pena privativa de llibertat, que és la rehabilitació.

Va suposar un gran avenç en les presons de dones, aquestes eren molt precàries i tenien condicions molt pitjors que les presons d'homes. Va instaurar la possibilitat de que les mares amb fills poguessin conviure amb ells dins la presó fins que els menors tinguessin 3 anys. També va instaurar el treball remunerat, a les dones se'ls pagava les feines de costura. A diferència de les Cases Galera, on no cobraven res per dur a terme les mateixes feines. Aquest fet, va ser molt important per la dona.

Però les seves idees eren massa modernes per aquella època i el Consell de Ministres no va donar suport a la seva reforma del sistema penitenciari i no es va poder aprovar. Per aquest motiu ella va dimitir del seu càrrec. Un cop més les dones es senten limitades i jutjades pels homes, els quals no comprenen les seves necessitats.

Durant la II República es van reformar alguns aspectes del sistema penitenciari, implantant algunes mesures proposades per Kent, encara que no es va arribar a canviar el personal penitenciari.

La reforma del sistema penitenciari no va durar massa, ja que poc després va començar la Guerra Civil i amb ella, la dictadura franquista. Es van imposar noves lleis i normatives que van fer retrocedir la reforma penitenciària.

Durant aquesta època de guerra i la posterior dictadura la situació penitenciària era molt precària, les condicions de vida a les presons eren molt dures degut a la massificació de reclusos per motius polítics.

Dins els centres penitenciaris l'educació religiosa va passar a tenir molta importància. En les presons de dones, l'església era on tenia més influència, de la mateixa manera que passava anteriorment.

No tenim massa informació sobre les presons durant aquella època degut a la repressió i la censura de la dictadura i també perquè les presons de dones no han tingut importància en els estudis de les presons espanyoles.

Però gràcies als relats en primera persona que van escriure preses que van ser empresonades per les seves idees polítiques, on queden plasmades les seves memòries i

experiències, tenim informació de com eren les presons espanyoles durant la dictadura. Aquest és el de Tomasa Cuevas i Lidia Falcón.

«En la cárcel de mujeres de Barcelona, nadie más que los familiares cercanos podían enviar paquetes a las presas. Cuando no tenían, eran rechazados los de amigos generosos (...) Si la presa no recibe ayuda exterior, ni hay quien pueda o quiera compartir con ella, en pocos meses se le declarará la anemia, se le reproducirá la úlcera de estomago que mantenía en letargo en la calle, se le agudizará la hepatitis (...). Si están penadas, un traje en invierno y uno en verano. Nada de ropa interior, ni toallas ni pañuelos. Si se encuentran en prisión preventiva: nada. Se vestirá con la ropa que llevaba en la calle, con la que la familia y sus allegados le proporcionen. Muchas mujeres han arrastrado durante meses, a veces más de un año, su miseria por las cárceles de España (...) Si no tiene dinero la presa no obtendrá de la cárcel ni toallas ni jabón. Ni papel higiénico. Para conservar su apariencia humana esa mujer tiene que pagar. Sus toallas, su jabón, su pasta de dientes, su cepillo, sus compresas» (Almeda 2005)

«En las Corts, el rancho era muy malo, y además solamente ponían las mondas de las habas, berzas, alguna patata, alguna lenteja y pare usted de contar, te daban un cacito al principio; luego ya había reenganche, aunque pocas veces. Todo esto unido a la poca higiene que había, porque no teníamos ni agua. Para ducharnos teníamos que pedir cola, nos tocaba cada ocho, quince o más días, y cuando estábamos en la ducha con el jabón nos quitaban el agua. Los platos del mediodía sucios se utilizaban a la noche, daban unas horas el agua y como éramos muchas, siempre había a quién no le daba tiempo de fregar el plato, y teníamos que pasarle un trapo o un papel, y a la noche nos servía para el rancho. Había mucha miseria, muy poca higiene, muchas mujeres, y como es lógico había de todo; al principio las prostitutas, las comunes, las "chorizas" y las políticas estábamos revueltas. Luego ya cuando pasó más tiempo y se fue organizando, nos separaron, se veía de todo, allí aprendimos muchas cosas, que ni siquiera teníamos idea de que pudieran hacerse o que pudiera haber personas que las hicieran (...) (...) La vida oficial se componía de monótonos recuentos mañana y tarde, formación y "cara el sol" en el patio, las tareas de limpieza y talleres obligadas para las juzgadas, a "destinos", es

decir, cocina, oficinas, etc. Las vejaciones. La misa obligada del domingo y eternamente el rancho infecto» (Almeda 2005)

En aquest temps, les presons de dones tenien una galeria específica per les mares amb fills, però les seves condicions eren pèssimes. A conseqüència molts nens morien degut a malalties que agafaven a causa de la falta d'higiene.

«Todos los días tú veías por el suelo de la enfermería los cadáveres de quince o veinte niños que se habían muerto de meningitis (los chiquillos enfermaban y morían; si, morían con la misma facilidad con la que nosotras matábamos los piojos» (Almeda 2005)

«El caso de las mujeres que tenían niños es muy patético. Unas, que no tenían donde dejarlo, porque todos en aquella época estábamos perseguidos o estábamos sin dinero, la mayoría de nuestras familias tenían presos y no podían ayudar. Entonces, si te llevabas los niños te los dejaban tener hasta los tres años, luego se los llevaban a un asilo y ya no los veías más. Casi ninguna madre que ha llevado a los niños al hospicio los ha podido recoger, a los niños los trataban malísimamente y, en general, antes que cumplieran los tres años ya habían muerto (...). Las que tenían niños las ponían a todas en una galería especial y como no podían lavar sus ropitas, se tendían todo sucio y se les volvía a poner sucio y húmedo y los niños enfermaban de tiña, se les hacían pupas, unas costronas grandes en la cabeza y morían a racimos» (Almeda 2005)

Un cop acabada la dictadura franquista, arriba la transició política. En aquets anys, es va viure una de les pitjors crisis del sistema penitenciari al morir el director general de presons a causa d'un atemptat al 1978, qui havia començat a dur a terme canvis en els sistema penitenciari.

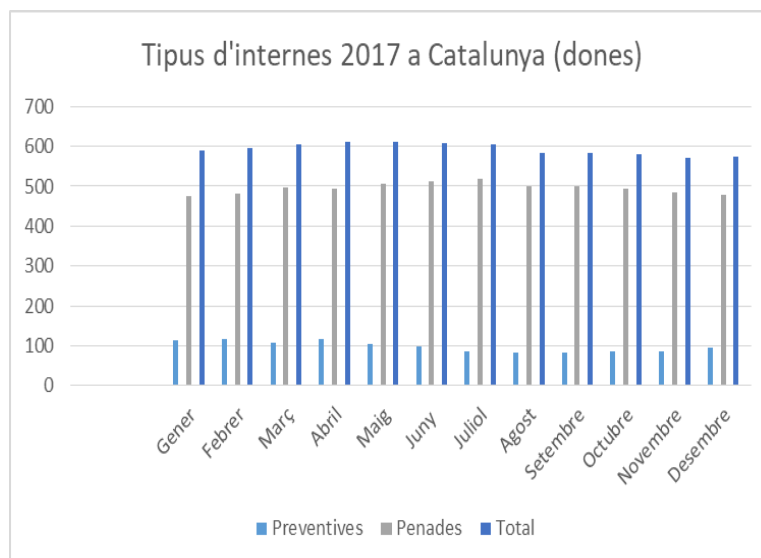
Però la seva reforma va haver d'esperar al nomenament de Carlos García Valdés com director general de presons. Qui va dur a terme un projecte de Llei penitenciària que va acabar al 1979. És la Llei Orgànica Penitenciària actual, que es complementa amb el Reglament Penitenciari de 1981.

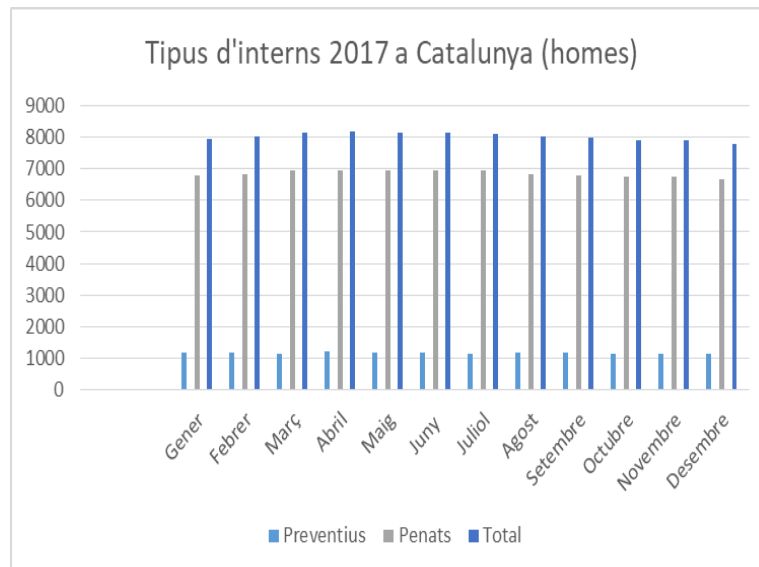
4. Perfil d'interns. Especial referència al sector femení

Analitzarem els interns masculins i femenins a Catalunya en l'any 2017 a través de diverses gràfiques.

Primer veurem la classificació segons són interns penats o interns preventius. Els interns penats són els que estan complint condemna en el centre penitenciari, els que tenen una sentència ferma condemnatòria. En canvi, els interns preventius encara no han estat condemnats per sentència ferma, sinó que estan interns per mesures cautelars mentre s'està processant el seu cas.

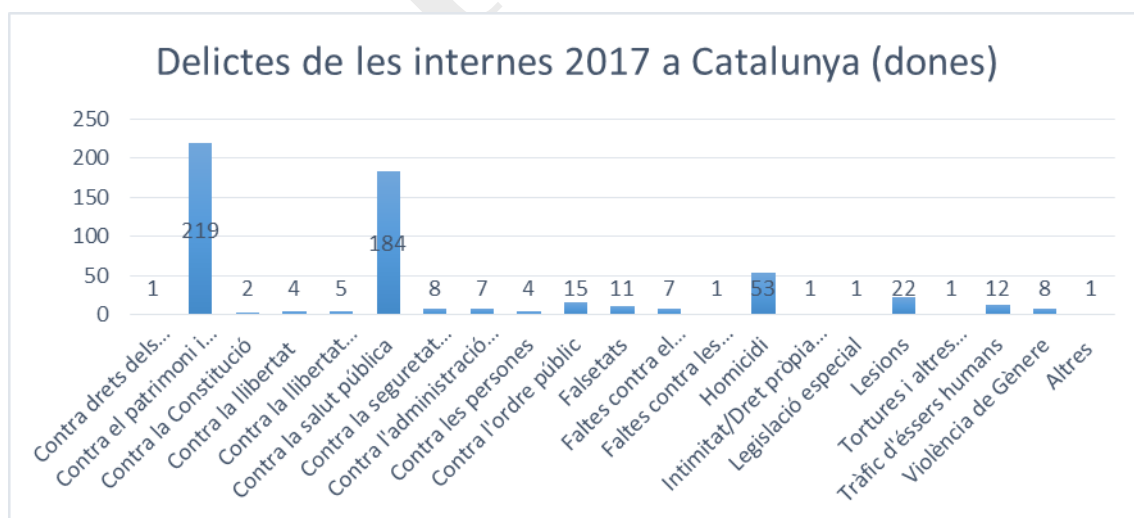
Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

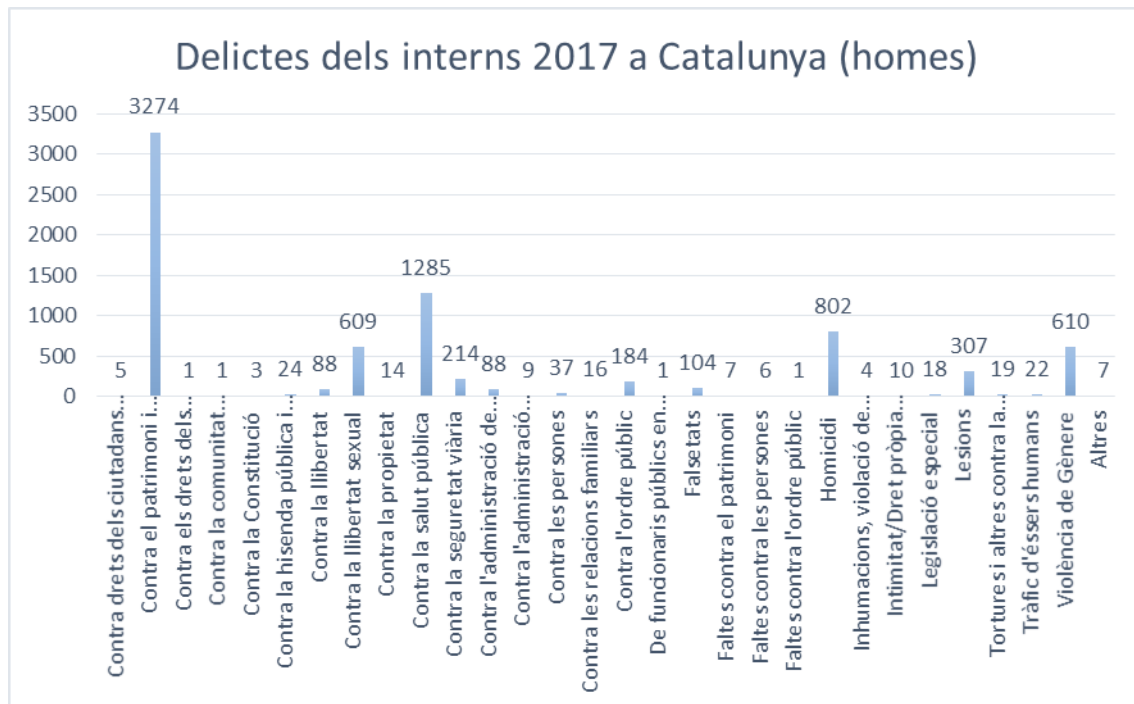
Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

Les gràfiques ens permeten veure que hi ha més internes preventives que interns preventius. Al gener de 2017 hi havia el 19'32% d'internes preventives, en canvi, el 14'69% d'interns masculins preventius.

En segon lloc, veurem la classificació dels delictes dels interns a Catalunya, hem de destacar que tant en el cas dels interns com de les internes hi ha uns delictes que destaquen per sobre la resta.

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

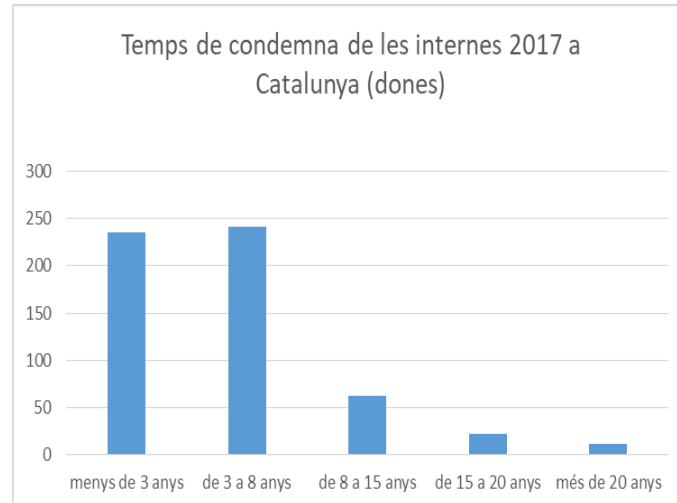
Al 2017 a Catalunya 3.274 homes van estar condemnats per delictes contra el patrimoni, 1.285 per delictes contra la salut pública, 802 per homicidi, 610 per delictes de violència de gènere i 609 per delictes contra la llibertat sexual.

Al 2017 a Catalunya 219 dones van estar condemnades per delictes contra el patrimoni, 184 per delictes contra la salut pública i 53 per homicidi.

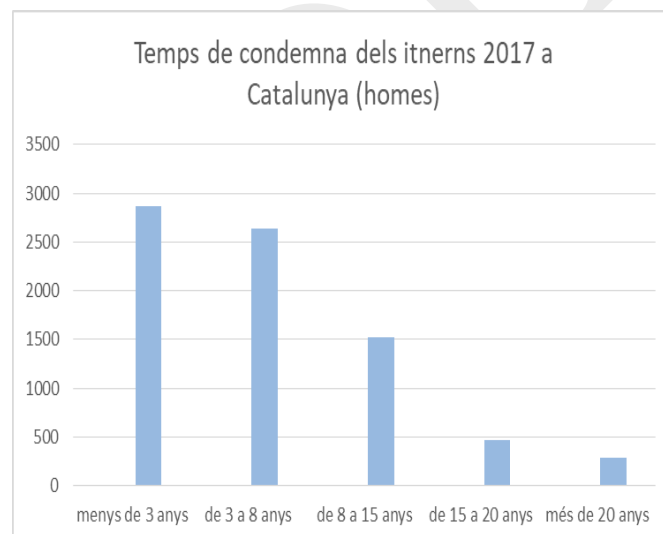
En ambdós sexes podem veure que els delictes més majoritaris amb diferència són els delictes contra el patrimoni i els delictes contra la salut pública, seguit per l'homicidi.

Observem que en el cas dels homes hi ha dos tipus de delictes que els segueixen, aquests són els delictes contra la llibertat sexual i els delictes de violència de gènere, en canvi en el cas de les internes aquests delictes hi són, però no destaquen.

En tercer lloc, veurem la diferència del temps de condemna dels interns i internes a Catalunya durant el 2017.

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

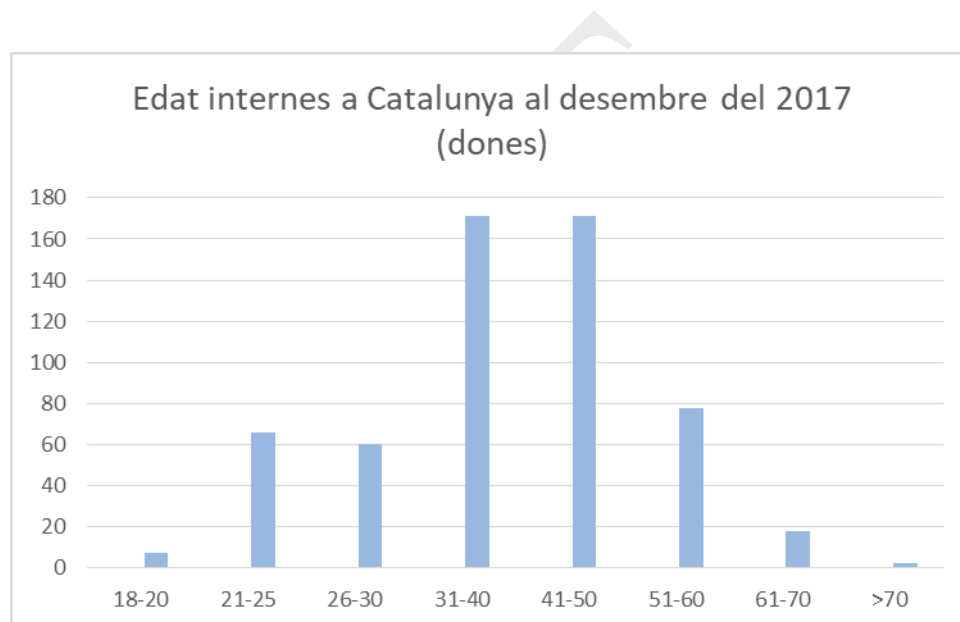

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

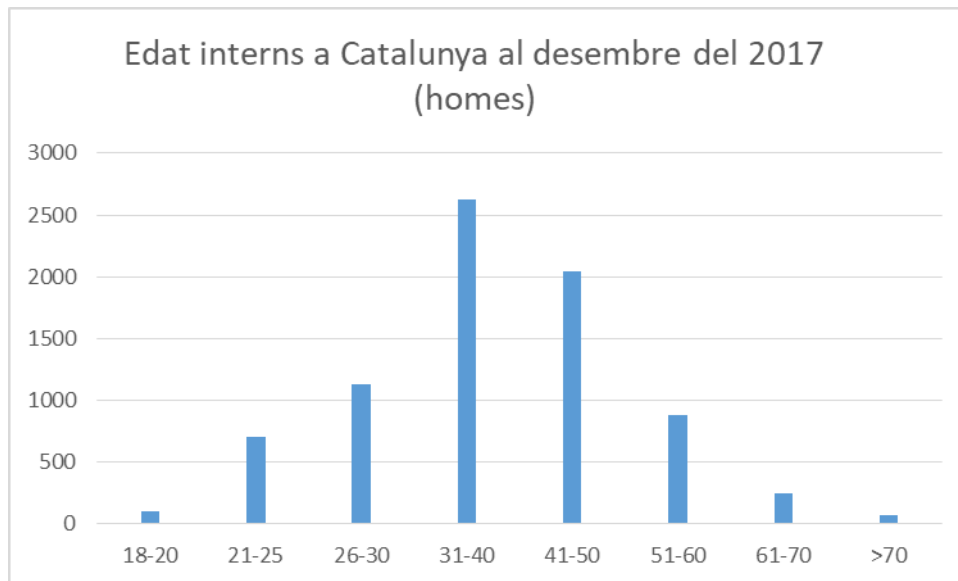
Sobre el temps de condemna hem de destacar que quasi la totalitat de dones són condemnades a menys de 3 anys (41'01%) i de 3 a 8 anys (42'06%) Les condemnes de 8 a 15 anys són molt menors (10'99%), seguides per les condemnes de 15 a 20 anys (3'84%) i les de més de 20 anys (2'09%), aquestes són casi inexistentes, molt poques internes estan condemnades a tant temps de presó.

En canvi, els homes tenen condemnes de més anys de presó. Si bé, la majoria d'interns estan tenen condemnes de menys de 3 anys (36'85%) i de 3 a 8 anys (33'77%), aquest tant per cent, és inferior al de les internes. A partir d'aquests anys de condemna, s'inverteixen el valor dels tants per cents, augmenten els valors atribuïts al sector masculí, per tant, són condemnes més llargues. En la condemna de 8 a 15 anys hi ha quasi el doble de condemnats que en el sector femení (19'59%) . En el cas dels homes, al igual que al de les dones, les condemnes minoritàries són de 15 a 20 anys (6'07%) i a més de 20 anys (3'72%).

També analitzem l'edat dels interns i les internes en els centres penitenciaris de Catalunya al desembre de 2017

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

Font: Departament de Justícia de Catalunya. (8-5-2018)

Podem veure que tant en el cas dels homes com el de les dones, la majoria d'interns tenen entre 31 i 40 anys. En segon lloc hi ha els interns d'entre 41 i 50 anys, en el cas de les dones hem de destacar que les dos franges són quasi idèntiques amb un 29'80% cada una, mentre que en el cas dels homes aquesta segona es redueix.

Una altra diferència que hi ha és que en el cas de les dones, la població reclusa de les franges d'edat de 21 a 25 anys i de 26 a 30 anys és bastant semblant, no hi ha massa diferència de nombre de recluses, en canvi en el cas dels homes si que hi ha més diferència, els interns de 26 a 30 anys són superiors al de 21 a 25 anys.

Aquestes gràfiques ens permeten veure que la població reclusa majoritàriament és adulta, tant en el cas dels homes com de les dones.

En resum hem observat que:

- En preso preventiva, el nombre d'internes és major que el nombre d'interns.
- Els delictes més comuns en ambdós sexes són els delictes contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic i els delictes contra la salut pública.

La diferència està en que el cas dels homes també destaquen els delictes contra la llibertat sexual i els delictes de violència de gènere, que en les dones són quasi inexistent.

- El temps de condemna més majoritari entre els homes i les dones és: de menys de 3 anys i de 3 a 8 anys, però en el cas dels homes els segueix de molt aprop la franja de 8 a 15 anys de condemna.
- L'edat amb majoria de població reclusa és d'entre 31 a 50 anys. Però en el cas de les dones veiem que la franja d'edat d'entre 21 i 25 anys és més gran que la mateixa franja en el cas dels homes, amb lo que podem apreciar que hi ha més recluses joves que no pas reclusos.

Com hem vist abans, quan parlem de la població reclusa femenina, podem observar la important rellevància dels delictes de patrimoni i l'ordre socioeconòmic, i majoritàriament els delictes contra la salut pública.

Les recluses femenines estan majoritàriament involucrades en delictes de caràcter econòmic, moltes de les quals perquè patien una inestabilitat econòmica, que les feia molt vulnerables amb grans responsabilitats familiars. Havien de buscar vies de supervivència encara que fossin il·legals. (robatoris, frau, tràfic de drogues, prostitució..)

Encara que em sembla molt important diferenciar les raons que les han portat a cometre aquests delictes:

- Delictes comesos per raons personals de supervivència.

Delictes comesos per raó de ser víctima de delictes de tracta.⁷

En el primer cas, seria el de les recluses que han comés delictes contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic es justifiquen en la mesura que aquestes tenen una situació de vulnerabilitat i d'exclusió social. La majoria d'aquestes, són estrangeres.

En el segon cas, les recluses han estat obligades a cometre aquests delictes per circumstàncies familiars, autoritat masculina, és a dir, per ser víctima del delictes de tracta de persones.

---

⁷ Villacampa, Carolina, and Núria Torres. 2012. "Mujeres Víctimas De Trata En Prisión En España." *Revista de Derecho Penal y Criminología*.

Villacampa Estiarte, Carolina, and Núria Torres Rosell. 2016. "Trata de Seres Humanos Para Explotación Criminal: Ausencia de Identificación de Las Víctimas y Sus Efectos." *Estudios Penales y Criminológicos*.

La tracta per l'exploració criminal consisteix en les conductes de captació, transport, trasllat, acollida, recepció, intercanvi o trasllat de control sobre una persona utilitzant els mitjans propis de la tracta coercitiva, la fraudulenta o l'abusiva, amb la finalitat d'explorar-la i obligant-la a cometre activitats delictives. (cultius de marihuana, utilitzar les dones com a "mules" portant droga, robatoris, etc.)

A Espanya, moltes de les dones condemnades i empresonades per delictes relacionats amb el tràfic de drogues i patrimonials, són obligades pels traficants a actuar com a "mules" portant droga des de Sudàfrica, i altres a cometre delictes de furt en comerços i frau de targetes bancaries.

Però és molt difícil identificar les víctimes de tracta de persones, aquesta constitueix el primer estadi perquè rebin el tractament assistencial i protector que la legislació els reconeix. Tal procés constitueix una tasca complexa per la qual es requereixen professionals formats, amb capacitat per detectar els supòsits i classificar-los com tracta d'éssers humans, distingint d'altres tipus delictius amb els quals pot compartir certs elements.

En el sistema de justícia penal no se les contempla com a víctimes de tracta de persones, sinó que són considerades com ofensores. Per manca de formació dels professionals i per l'existència d'estereotips sobre qui pot ser víctimes del delicte de tracta de persones.

La identificació s'efectua en el context d'una entrevista amb la possible víctima a través de la qual el professional recopila la informació que aquesta li subministra i que pot portar a determinar la seva efectiva condició de tal. Per aquesta raó, entre els professionals no policials, i en particular, entre lletrats, tècnics penitenciaris i professionals de ONGs, s'imposa la idea que la identificació de la víctima no pot confiar-se a una simple entrevista, sinó que s'ha d'abordar com un procés. Un procés en el qual el professional aconsegueixi, de manera gradual, donar la confiança necessària a la víctima fins que aquesta expliqui les circumstàncies que han determinat la seva conducta delictiva. Però, en molts casos els costa identificar-se com a víctimes.

Les víctimes d'aquests delictes de tracta se les considera ofensores des del moment de la seva detecció i al llarg de tot el seu periple pel sistema de justícia penal sense reconèixer-les el paper de víctima. Com per exemple les "mules", detingudes en molts

casos en el propi aeroport, quan es descobreix que són portadores de quantitats més o menys importants de droga i recorren tot el sistema de justícia penal fins arribar a l'àmbit penitenciari sense que s'hagi plantejat ni investigat la seva condició de víctimes d'un delictes de tracta. En cada un dels diferents estadis d'aquest periple, els professionals troben arguments per mantenir aquestes persones amb l'etiqueta que reben en el moment de la seva detenció. Aquesta situació es manifesta amb claredat en les declaracions d'alguns dels agents policials entrevistats, que neguen la condició de víctimes a les "mules" argumentant que no actuen forçades ja que ho fan a canvi de diners o per poder retornar un deute pendent, que saben a que vénen, i fins i tot que no denuncien l'arribar al nostre país, sinó que intenten passar per l'aeroport sense dir res.

El tractament que reben les víctimes que han delinquit no deixa de ser conseqüència del propi desconeixement sobre aquesta modalitat de tràfic d'éssers humans i de la manca de paràmetres concrets per identificar les víctimes d'aquesta modalitat delictiva.

Com hem comprovat, el major problema que es planteja en la tracta de persones és la identificació de les víctimes, és per això que a Espanya s'han adoptat decisions polítiques per a plasmar els requeriments normatius d'instàncies internacionals que permetin el reconeixement dels drets de les víctimes de la tracta de persones. No obstant, en alguns casos les víctimes de tracta segueixen sense ser identificades pel sistema. Donat que no és fàcil la identificació, això provoca que la víctima de tracta no sol no sigui identificada com a tal pel sistema, sinó que a més, es condemna per la comissió d'un delictes que en la major part de les ocasions ha comés en fase d'explotació del procés de tracta. De manera que la víctima apareix doblement victimitzada pel sistema, perquè:

- No se l'ha identificat com a tal, de manera que no té permès el drets que tindria com a víctima.
- Se la condemna per la comissió d'un delictes que ha comés condicionalment, al trobar-se subjecta a tracta.

5. Drets i deures dels interns.

Tots els interns tenen els següents drets i deures mentre estan reclusos en els centres penitenciaris. Aquests drets i deures els trobem regulats a la Llei Orgànica General Penitenciària.

Drets:⁸

- Dret a que l'Administració Penitenciària vetlli per la seva vida, integritat i salut.
- Dret a que es preservi la seva dignitat, així com la intimitat, sense perjudicis de les mesures exigides per l'ordenada vida a presó. En aquest sentit, tenen dret a ser designats per el seu propi nom i que la seva condició sigui reservada a tercers.
- Dret a l'exercici dels drets civils, polítics, socials, econòmics i culturals. La llibertat religiosa i de culte s'assegura mitjançant conveni amb les confessions religioses majoritàries.
- Dret dels penats al tractament penitenciari i a les mesures que es programin amb el fi d'assegurar l'èxit del mateix.
- Dret a les relacions amb l'exterior previstes en la legislació. Aquestes podran adoptar la forma de comunicacions orals, escrites, telefòniques o per videoconferència, de caràcter personal, íntim, familiar o de convivència.
- Dret a un treball remunerat, dins de les disponibilitats de l'Administració Penitenciària.
- Dret a accedir i gaudir de les prestacions públiques que puguin correspondre, inclòs la prestació per desocupació, derivada de les cotitzacions per treball penitenciari.
- Dret als beneficis penitenciaris previstos en la legislació.
- Dret a participar en les activitats del centre.
- Dret a formular peticions i queixes davant les autoritats penitenciàries, judicials, Defensor del Poble i Ministeri Fiscal així com a dirigir-se a les autoritats competents i a utilitzar els medis de defensa dels seus drets i interessos legítims.
- Dret a rebre informació personal i actualitzada de la seva situació processal i penitenciària.

---

⁸ <http://www.iipp.es/web/portal/laVidaEnPrision/derechosDeberes/Derechos/> (9-5-2018)

Deures:⁹

- Romandre en l'establiment designat fins al moment de la seva llibertat, a disposició de l'autoritat judicial o per complir les condemes de privació de llibertat que se li imposin.
- Acatar les ordres i normes de règim interior que rebi del personal penitenciari en l'exercici legítim de les seves atribucions.
- Col·laborar activament en la consecució d'una convivència ordenada dins dels centres i mantenir una actitud de respecte i consideració a les autoritats, els funcionaris, treballadors, col·laboradors d'institucions penitenciàries, reclusos i altres persones, tant dins com fora dels establiments.
- Utilitzar adequadament els medis materials que es posin a la seva disposició i les instal·lacions de l'establiment.
- Observar una adequada higiene i cura personal, correcció en la vestimenta i acatar les mesures higièniques i sanitàries establertes.
- Realitzar les prestacions personals obligatòries imposades per l'Administració Penitenciària per al bon ordre i neteja dels establiments.
- Participar en les activitats formatives, educatives i laborals definides en funció de les seves carències per la preparació de la vida en llibertat.

Aquests drets i deures són els mateixos tant per el sector masculí com per el sector femení. Però és en la seva aplicació quan sorgeixen la desigualtat entre els dos sectors.

Tots tenen el deure a les relacions amb l'exterior, aquestes relacions poden ser a través de carta, trucades o a través de visites. El fet de que hi hagi tan pocs centres penitenciaris femenins, fa que les dones hagin d'estar destinades a una ciutat allunyada del seu domicili i que es distanciïn del seu entorn familiar, ja que els centres estan dispersats geogràficament. Aquest fet provoca que les famílies de les recluses tinguin més dificultats per dur a terme les dos comunicacions orals per setmana al centre penitenciari que tenen establertes per llei. Aquest fet perjudica a la seva relació amb el seu entorn familiar. En canvi, en el cas dels homes com hi ha més centres penitenciaris, aquests poden estar reclosos més a prop del seu nucli familiar i facilitar la seva relació.

---

⁹ <http://www.iipp.es/web/portal/laVidaEnPrision/derechosDeberes/deberes.html> (9-5-2018)

Quan les internes es trobin en petits mòduls situats dins de presons masculines, el dret a rebre tractament i el dret a la seva seguretat no se'ls poden garantir de la mateixa manera que als homes. ja que el fet que només hi hagi un mòdul provoca que totes les dones recluses en aquell centre penitenciari estiguin dins el mateix mòdul sense diferenciar-les pel seu grau, ni per la naturalesa del seu delictes, ni per la seva perillositat. En canvi, els homes segons el grau que tenen, estan en un mòdul o en un altre.

5.1. Drets especials de les internes

Les internes, igual que els interns, tenen el dret a tenir un treball dins les disponibilitats de l'Administració Penitenciària, però l'article 29 de la LOGP, estableix unes determinades excepcions, entre les quals estan les dones embarassades. Aquestes no podran exercir el seu dret al treball durant setze setmanes ininterrompudes, ampliables a divuit en cas de part múltiple. La interna es distribuirà les setze setmanes com cregui convenient, sempre que sis setmanes siguin immediatament posteriors al part. Aquesta excepció equivaldria a la suspensió del contracte per maternitat regulada en l'Estatut dels Treballadors.

En especial hem de fer referència a l'article 38 de la LOGP. Aquest és un dels pocs articles de la LOGP que regula específicament l'estància de les dones internes en els centres penitenciaris:

- En els mòduls de dones hi haurà una dependència amb material d'obstetrícia necessari per al tractament de les internes embarassades i les que acaben de donar a llum, també per atendre els parts d'urgència.
- Reconeix el dret de les dones a tenir els seus fills fins que compleixin 3 anys interns amb elles a la presó, sempre que acreditin degudament la seva filiació i sempre que no es posi en perill al menor.

En els centres penitenciaris on hi hagi internes amb els seus fills menors de 3 anys, hi ha d'haver un local habilitat com a llar infantil perquè puguin desenvolupar amb normalitat les seves habilitats motores i socials.

Aquesta mesura ajuda a potenciar el desenvolupament de la relació materna-filial, facilitant la formació de la personalitat del menor dins de l'especial circumstància de que es trobi complint condemna juntament amb la seva mare.

- S'ha d'establir reglamentàriament un règim especial de visites per als fills menors de 10 anys que no convisquin amb la seva mare dins del centre penitenciari.
- En els mòduls de dones se'ls facilitaran els articles necessaris per la higiene íntima.

6. Programes de reinserció. Especial referència al sector femení.

Ens centrem en l'article 1 de la Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària i en l'article 25.5 de la Constitució Espanyola.

«Artículo 1. Las instituciones penitenciarias reguladas en la presente Ley tienen como fin primordial la reeducación y la reinserción social de los sentenciados a penas y medidas penales privativas de libertad, así como la retención y custodia de detenidos, presos y penados. Igualmente tienen a su cargo una labor asistencial y de ayuda para internos y liberados.»

«Artículo 25.2. Las penas privativas de libertad y las medidas de seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en trabajos forzados. El condenado a pena de prisión que estuviere cumpliendo la misma gozará de los derechos fundamentales de este Capítulo, a excepción de los que se vean expresamente limitados por el contenido del fallo condenatorio, el sentido de la pena y la ley penitenciaria. En todo caso, tendrá derecho a un trabajo remunerado y a los beneficios correspondientes de la Seguridad Social, así como al acceso a la cultura y al desarrollo integral de su personalidad.»

Aquests articles ens permeten veure que la finalitat dels centres penitenciaris és la reeducació i la reinserció socials dels reclusos. Per dur a terme aquesta activitat, en els centres penitenciaris, s'organitzen una sèrie de programes, aquests es desenvolupen dins els centres penitenciaris i ajuden als interns a obtenir nous coneixements en diversos aspectes per ajudar-los un cop estan en llibertat a trobar feina i a tenir una bona reinserció social. Aquests programes de reinserció són un dels pilars fonamentals del sistema penitenciari espanyol.

L'article 107 del Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya ens diu que:

«Artículo 107. 1. La planificación, organización, gestión y dirección de trabajo penitenciario de la formación ocupacional y de la inserción sociolaboral correspondrán, de conformidad con la normativa de la Generalitat de Catalunya, al Centre d'Iniciatives per a la Reinserció, el qual es configurarà en cada centre penitenciari com una unitat de servei, amb entitat pròpia i representació al Consell de Direcció i a la Junta de Tractament.

2. El Centre d'Iniciatives per a la Reinserció, com a empresa pública amb personalitat jurídica pròpia, adscrita al Departament de Justícia, té l'objectiu primordial de facilitar la inserció sociolaboral dels/de les interns/es, mitjançant el desenvolupament de programes formatius i educatius, la creació de llocs de treball i altres actuacions encaminades a facilitar llur reinserció.

En l'exercici d'aquestes funcions se supeditarà a les normes de la legislació penitenciària, tenint en compte l'especial estatus jurídic de les persones internes i sense perjudici de l'aplicabilitat de la resta de l'ordenament jurídic.»

Aquest article regula que l'organització dels programes per la reinserció dels reclusos a Catalunya els durà a terme el Centre d'Iniciatives per a la Reinserció, el qual es configurarà a cada centre penitenciari com una unitat de servei. Aquest Centre d'Iniciatives ha de facilitar la inserció laboral i social els interns a través de programes formatius i educatius, i a través de creació de llocs de treball.

A tota la població penitenciària se li ofereix els mateixos programes i la mateixa línia d'intervenció a partir de quatre pilars derivats de diferents àmbits: els models derivats de la psicologia, del treball social, de la pedagogia i de l'educació social.

L'objectiu dels programes per la reinserció és modificar les emocions i les conductes de les persones internes per a que desenvolupin les competències adequades per una vida socialment adaptativa, per la seva futura reinserció social.¹⁰

---

¹⁰ Martin Fortunato, Georgina. 2015. "Dones i Presó : Descobrint els programes de reinserció des d 'una mirada feminista."

Al ser un Estat patriarcal s'aplica la mateixa línia d'intervenció per homes i per dones, es tracta a tota la població penitenciària com a homes sense diferenciar entre el sector femení i masculí, fet que es tradueix en un desavantatge per les dones.

Cal parar esment en el concepte de reinserció en les dones. El que es coneix com reinserció és reintegrar el reclus en la posició social en que estava abans d'entrar a presó, i rehabilitar-lo pel seu delictes comés i conscienciar-lo perquè no torni a delinquir. Per tant, en el cas de les dones la reinserció hauria de solucionar l'exclusió prèvia que han patit les dones, ja que la majoria de les dones recluses abans d'entrar a presó ja estaven apartades de la societat, no tenien estabilitat econòmica, no havien treballat mai i es dedicaven a les feines de casa, i moltes d'elles eren víctimes de la violència de gènere. En els seus casos, la reinserció social no evita la reincidència un cop obtenen la llibertat, ja que les retornen a la seva situació anterior, i no es posa remei a l'exclusió que patien amb anterioritat.

Es destinen menys recursos al col·lectiu femení que al masculí, ja que el nombre de població reclusa femenina és més baix i la majoria d'aquestes estan en petits mòduls en centres penitenciaris masculins, això fa que se'ls destini menys recursos i es doni prioritat i més importància als reclusos masculins, repercutint en els programes de tractament, de formació i les diferents activitats culturals. Aquests són en menor quantitat, amb menys varietat i insuficients, en comparativa amb els programes i activitats destinats als homes. Aquest fet provoca que el sector femení no adquireixi les suficients habilitats necessàries per la seva futura reinserció al món laboral.

En la reinserció social hi ha discriminacions ja que els programes i les activitats que s'ofereixen a les dones segueixen el rol de gènere femení. Són activitats que reproduïxen el seu rol social, de les feines de casa, ja que la majoria de dones estan adscrites a treballs domèstics, aquestes activitats no tenen sortides professionals, ja que no els proporciona habilitats per poder trobar feina en un futur, perquè són activitats que han fet durant tota la seva vida i no els aporta cap altra qualificació laboral. Reafirmen les desigualtats entre els homes i les dones i atorguen al sector femení les feines més domèstiques i de la llar, que no tenen ni remuneració ni prestigi social.

Caldria vetllar per a que aquestes activitats de rols domèstics es contemplessin com activitats de lleure, que les recluses es poguessin apuntar, per exemple, a cursos de cuina i de confecció per passar el temps, com a activitat d'oci, però que a l'hora de dur a terme programes per la reinserció poguessin apuntar-se a cursos que els proporcionessin habilitats i eines per la seva futura reinserció en el món laboral.

En canvi, els programes destinats als homes tenen millor perspectiva de futur. Tenen molta més varietat i els dona eines i habilitats per la seva futura reinserció laboral, són per exemple: electricitat, mecànica, construcció, instal·lacions de gas, tècnics de so, etc. Aquests mateixos programes es podrien duplicar i oferir-se al sector femení per tal de donar-los més possibilitats i eines de futur, aprofitant que en la actualitat s'estan duent a terme canvis per minorar la desigualtat de gènere en el treball, com hem pogut veure en les nombroses manifestacions multitudinàries del passat 8 de Març.

Com hem vist abans, tots els reclusos tenen dret a treballar i a ser remunerats per aquest treball. En el cas de les dones també es discriminatori, ja que les ofertes de feina que se'ls ofereixen són més escasses, hi ha més demanda que oferta, i aquestes són aquelles feines que han estat rebutjades pels homes.

La majoria dels treballs que duen a terme les dones són feines domèstiques, de l'àmbit de serveis, les quals els donarà menys possibilitats de reinserció laboral, que per exemple feina de mecànica o de tècnic de so.

És en la taxa de reincidència on queda reflectit l'èxit dels programes i les activitat de reinserció i la funció de rehabilitació que duen a terme perquè aquests programes no han donat prou eines a les recluses per poder sortir de l'exclusió social que patien abans d'entrar a presó i aquest fet les obliga a reincidir per poder sobreviure.

Les causes de les reincidents són que un cop surten de presó segueixen tenint les seves responsabilitats familiars i la seva situació econòmica segueix sent inestable, per aquestes raons necessiten trobar ingressos de forma ràpida, encara que sigui per mètodes il·legals.

CONCLUSIONS

A través de l'anàlisi de les diferents fonts bibliogràfiques i les diferents dades extretes és necessari exposar les següents conclusions obtingudes.

1. Com hem vist en el marc normatiu no es contempla la desigualtat de gènere, amb les diferents normatives es busca que dins els centres penitenciaris no hi hagi discriminacions per diferents raons, i una d'elles és la de gènere.

Per la qual cosa si que hi ha discriminació quan les institucions penitenciàries estan dissenyades pel sector masculí oblidant al sector femení, fent s'hagi d'adaptar a les condicions de vida dins els centres penitenciaris pels homes, ja que sempre hi ha hagut més població reclusa masculina que femenina.

Les dones són tractades com una minoria, amb faltes d'atenció a les seves necessitats i a les condicions d'habitabilitat a les que estan sotmeses, amb serveis deficients

La finalitat de les penes de presó és la reinserció laboral, els tractaments de tots els interns tenen per finalitat la reinserció social, és el que es busca durant tot el temps de condemna, a través del tractament penitenciari al que estan sotmesos els interns. Però aquesta reinserció és per tothom igual?

Tot i la legislació i els programes d'accions per la igualtat, encara no es compleixen en la seva totalitat les mesures que intenten millorar la situació de desigualtat i discriminació que pateixen les dones dins els centres penitenciaris.

2. A través de les gràfiques veiem que la població femenina és molt més baixa que la masculina, això passa tant a nivell estatal com a nivell de Catalunya. Tot i la disminució de reclusos durant els últims anys, la proporció de recluses femenines no ha variat.

Dins els centres penitenciaris hi ha una minoria de dones que pateixen en escriure les desigualtats que vivim les dones que estem en llibertat.

Com és un nombre reduït de recluses hi ha molts pocs centres penitenciaris exclusivament per dones, això provoca que les dones han d'estar recloses en petits mòduls dins de presons masculines. Té com a conseqüència que els internament no es diferenciï pel grau de perillositat amb les conseqüències que

això comporta. O bé, si estan en presons exclusivament de dones, poden estar allunyades dels nuclis familiars, patint allunyament de les seves famílies, fet que dificulta la relació amb el seu entorn i a més a més, en el cas de les que són mares, la seva relació materna-filial amb els seus fills.

3. Amb l'anàlisi de la història i l'evolució dels centres penitenciaris femenins a Espanya, he pogut confirmar que les dones sempre hem estat tractades amb inferioritat. Per exemple, les Cases Galera on les dones eren tancades per ser corregides i sancionades, en canvi, als homes se'ls enviava a treballar.

A més a més una dona delinqüent està doblement mal vista i més maltractada que un home delinqüent, persistint avui en dia.

Els centres penitenciaris al segle XVII estaven organitzats i administrats per part de l'església. Eren les monges i els clergues qui lideraven i sotmetien a tractament als reclusos, amb aquest fet encara agreujava més la discriminació entre els homes i les dones perquè les dones delinqüents s'apartaven del model de dona cristiana.

Les idees tant modernes de Victoria Kent, directora general de presons en la II República, la qual va reformar el sistema penitenciari lluitant per la igualtat i la no discriminació, no van poder ser implantades en la seva totalitat un cop més per la discriminació de l'estat patriarcal. Pel simple fet de ser dona no se li va donar el suficient suport.

Malauradament amb el Franquisme es va retrocedir en el temps, l'església tornava a tenir sota el seu poder els centres penitenciaris.

Després de la dictadura hi ha hagut canvis en els centres penitenciaris, però encara falta molt camí per recórrer.

4. De les gràfiques sobre població penitenciària podem extreure'n que el nombre de recluses femenines en presó preventiva és major que el nombre de reclusos masculins preventius. Veiem que els delictes per els quals han estat condemnats tant homes com dones són els mateixos, són delictes contra la salut pública i contra el patrimoni, amb una petita diferència, en el cas dels homes també destaquem els delictes contra la llibertat sexual i de violència de gènere. En l'edat dels reclusos no hi ha massa diferència, la majoria de reclusos tant

femenins com masculins són d'entre 31 i 50 anys. Al igual que el temps de condemna, la majoria de reclusos femenins i masculins estan condemnats de menys de 3 anys i de 3 a 8 anys de presó.

Hem vist també el problema de tracta en el sector femení. Moltes dones són penades per delictes que han comés sent víctimes d'un delicte de tracta. Aquest fet s'hauria d'intentar solucionar donant veu a les víctimes i no tractant-les com criminals, ja que són víctimes que es veuen atrapades pels seus opressors, els quals les obliguen a delinquir. En canvi, la societat encara no ho veu així, les veu com delinqüents, que delinqueixen perquè volen, no per obligació.

5. Dels drets dels interns veiem que són els mateixos tant pel sector masculí com pel sector femení, aquests es compleixen però amb desigualtats de gènere.

En el cas de les dones se'ls donen uns drets especials, ja que aquestes poden conviure amb els seus fills dins les presons fins que els menors compleixen 3 anys. Crec que s'hauria d'ampliar aquest període ja que considero molt positiu que el fill pugui estar amb la seva mare, i que aquesta separació hauria de ser més progressiva i no tant brusca, ja que és un fet molt traumàtic tant per la mare com per al menor, i al mateix temps considero que caldria canviar l'internament de les mares quan conviuen amb els seus fills dins les presons perquè el menor pugui tenir un entorn més obert a la societat i no estar tancat dins el centre penitenciari.

6. La finalitat del tractament penitenciari és la reinserció en la societat un cop el reclus és alliberat, per tant, en el cas de les dones es cometen errors. Les activitats que estan programades per les dones són d'oci, i de feines de la llar, no són activitats que les ajudaran a trobar feina un cop estaran fora del centre penitenciari. Aquest fet provoca que un cop alliberades moltes dones es trobin en la mateixa situació de discriminació i de pobresa que tenien quan eren fora del centre, això fa que aquestes hagin de tornar a delinquir per poder sobreviure i per poder fer-se càrrec de les seves famílies i les seves responsabilitats.

En canvi, en el cas dels homes, les seves activitats són activitats formatives, les quals els ajudaran a trobar feina i a reinserir-se en el món laboral un cop fora del centre penitenciari.

Crec que les dones haurien de tenir les mateixes oportunitats formatives dins dels centres penitenciaris, ja que en la nostra societat ja hi ha prou discriminació de gènere en els llocs de treball, com perquè a més a més a les dones no se les formi de la mateixa manera que als homes.

En els diferents punts del treball m'he adonat de la necessitat de treballar amb perspectiva de gènere en l'àmbit del sistema penitenciari. Crec que es necessària i important una reflexió sobre la discriminació que pateixen les dones dins els centres penitenciaris i d'aquesta manera fer uns certs canvis i treballar per la igualtat de gènere tant necessària en tots els àmbits, i especialment en l'àmbit penitenciari. He pogut constatar que encara que en la legislació no hi ha teòricament discriminació de gènere, en la pràctica sí que hi es manifesta.

Considero que la nostra societat ha de canviar en tots els aspectes, ja que les dones som menyspreades en moltes ocasions al llarg de la nostra vida. Si fora dels centres penitenciaris hi ha desigualtat i discriminació de gènere, dins els centres penitenciaris encara n'hi haurà més, per això considero que hi ha d'haver canvis en la societat que està en llibertat per poder canviar la situació de les dones que estan recluses.

Fins que no es canviïn les petites discriminacions que patim les dones en general, no podrem canviar les discriminacions que pateixen les dones recluses en centres penitenciaris.

BIBLIOGRAFIA

- Almeda, Elisabet. 2003. *Mujeres Encarceladas*. Ariel.
- Almeda, Elisabet. 2005. "Pasado y Presente de Las Cárceles Femeninas En España." *Sociológica* 6: 75–106.
- Cervelló Donderis, Vicenta. 2006. "LAS PRISIONES DE MUJERES DESDE UNA PERSPECTIVA DE GÉNERO."
- Miguel Calvo, Estibaliz De. 2014. "Encarcelamiento de Mujeres. El Castigo Penitenciario de La Exclusión Social y La Desigualdad de Género." *Iraila*, 75–86.
- Val Cid, Consuelo y Viedma Rojas, Antonio Del. 2012. *Condenadas a La Desigualdad: Sistema de Indicadores de Discriminación Penitenciaria*. Vol. 22. Editorial Icaria.
- Interparlamentaria, La Asamblea. 2011. "Discriminación de Las Mujeres En Los Sistemas de Justicia Penal."
- Jiménez Estacio, María del Mar. 2014. "Los Orígenes de Las Cárceles de Mujeres En España: Las Galeras."
- Juliano, Dolores. n.d. "Delito y Pecado. La Transgresión En Femenino."
- Martin Fortunato, Georgina. 2015. "Dones i Presó: Descobrint Els Programes de Reinserció Des d' Una Mirada Feminista."
- Morero Beltrán, A, and N Elvira Marín. 2017. *Presó i Drets Sexuals i Reproductius: Una Experiència Centres Penitenciaris de Brians 1 i Wad-Ras*.
- Penitenciarias, Ministerio de Interior. Secretaria General de Instituciones. n.d. "Programa de Acciones Para La Igualdad Entre Mujeres y Hombres En El Ámbito Penitenciario."
- Samaranch, Elisabet Almeda. 2017. "Criminologías Feministas, Investigación y Cárceles de Mujeres En España," 151–81.

- SAN JERÓNIMO, Magdalena de. (Carcelista) - VALLE DE LA CERDA, Teresa (Encarcelada). 2001. *CÁRCELES Y MUJERES EN EL SIGLO XVII. Razón y Forma de La Galera Proceso Inquisitorial de San Plácido*. Editorial Castalia.
- UNICEF (Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia). 2008. “Mujeres Presas: La Situación de Mujeres Embarazadas o Con Hijos/as Menores de Edad; Limitaciones En El Encarcelamiento,” 1–31.
- Valdés García, Carlos. 1999. “Las ‘Casas de Corrección’ de Mujeres.” In *El Nuevo Código Penal: Presupuestos y Fundamentos*, 587–92. Editorial Comares.
- Villacampa Estiarte, Carolina, and Núria Torres Rosell. 2016. “Trata de Seres Humanos Para Explotación Criminal: Ausencia de Identificación de Las Víctimas y Sus Efectos.” *Estudios Penales y Criminológicos*.
- Villacampa, Carolina, and Núria Torres. 2012. “Mujeres Víctimas De Trata En Prisión En España.” *Revista de Derecho Penal y Criminología*.
- Yagüe Olmos, Concepción. 2007. “Mujeres En Prisión . Intervención Características , Necesidades y Demandas.” *Revista Española de Investigación Criminológica*, no. 2007.